

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГОЛОВКО РОМАН АНДРІЙОВИЧ

УДК 338.43.02:631.15

ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИКОЗАХИЩЕНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Спеціальність 051 – економіка

Галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Р.А. Головка
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Вініченко Ігор Іванович
доктор економічних наук, професор

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Головка Р.А. **Забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. – Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, 2021.

Дисертацію присвячено науково-практичним питанням забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств.

Дослідження сучасної парадигми теорії ризику дозволило розкрити зміст категорії «ризикозахищеність підприємства» як сукупність організаційно-економічних заходів впливу на стратегічні підсистеми його діяльності: фінансову (стан активів, що гарантує йому постійну платоспроможність), інвестиційну (вибір та оцінка прогнозування інвестиційної привабливості потенційних об'єктів інвестування), виробничу (зниження витрат на одиницю виробленої продукції та наданих послуг) та управлінську (логічно-послідовна система дій, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей), які забезпечують здатність підприємства до запобігання й мінімізації втрат внаслідок настання ризикових ситуацій, раціональну структуру виробництва та реалізацію конкурентних переваг. Зазначені підсистеми ризикозахищеності дають можливість всебічно охарактеризувати виробничо-господарську діяльність фермерських господарств, зробити висновки щодо ефективності використання наявних ресурсів та виявити резерви поліпшення економічного стану підприємства.

Аргументовано, що ризик фермерських господарств є невід'ємною та важливою складовою, від якої залежить ефективність їх господарської діяльності. Визначені підсистеми ризикозахищеності (фінансова, інвестиційна, виробнича, управлінська) відображають роль ризику в економічних процесах фермерського господарства та дають змогу здійснювати господарську діяльність з найнижчими витратами.

Запровадження системи ризик-менеджменту сприяє ефективній його діяльності та інноваційним напрямкам розвитку.

Вивчення теоретичних положень управління ризиком діяльності фермерських господарств дозволило запропонувати авторську класифікацію методів ризик-менеджменту: способи усунення ризику (дозволяють уникнути, залишити або передати ймовірні ризики); засоби зниження ступеня ризику (спрямовані на зменшення ймовірності або розміру збитку від настання ризику); методи компенсації ризику (забезпечують відшкодування втрат від настання ризику). Використання зазначених методів здійснюється на певному етапі управлінського циклу, який має безперервний характер, формуючи комплексну систему прийняття рішень із зворотнім зв'язком. Така система забезпечує максимально ефективне досягнення мети діяльності фермерського господарства, оскільки дозволяє корегувати не лише методи впливу на ризик, але й безпосередньо цілі управління ризиками.

Встановлено, що причини зниження ризикозахищеності товаровиробників аграрної галузі (мінливість доходів сільськогосподарських підприємницьких структур, тривалість виробничого циклу в сільському господарстві, відсутність ефективної системи кредитування галузі та системи ризик-менеджменту на макроекономічному рівні) зумовлюють об'єктивну необхідність розподілу відповідальності між стейкхолдерами за ризики в сільському господарстві. Одним із чинників стабільності економічного розвитку сільськогосподарського виробництва та дієвим інструментом забезпечення ризикозахищеності фермерських господарств є агрострахування. Система агрострахування в Україні характеризується недосконалою нормативно-правовою базою, нерозвиненою інфраструктурою, низьким рівнем активності й відсутністю дієвої взаємодії окремих елементів інфраструктури між собою та із основними суб'єктами сільськогосподарського страхування і, як наслідок, – незначним обсягом надання страхових послуг. Субсидовані страхові продукти не відповідають потребам аграріїв, і навіть при можливості отримання страхової субсидії,

страхування все ще залишається досить дорогим.

Вважаємо, що практичне застосування агрострахування, як методу управління ризиком, є ефективним лише за умови безпосередньої участі держави, роль якої може проявлятися як в субсидуванні страхових внесків, так і покритті збитків фермерських господарств. Економічна сутність агрострахування, як способу перерозподілу збитку, може бути реалізована не тільки на комерційних засадах, але й на кооперативних, що сприятиме підвищенню ефективності управління ризиком. На даний час страхування, як метод ризик-менеджменту, є неефективним для фермерських господарств, оскільки страхові компанії дотримуються правила перевищення страхових внесків над виплатами. Більшою мірою потребам фермерських господарств відповідає державне страхування їх доходів, а не врожаю.

Обґрунтовано необхідність переходу страхового ринку на новий етап розвитку: поширення страхових кооперативів та товариств взаємного страхування. Основою діяльності таких форм страхових компаній є принцип взаємодопомоги. Досвід свідчить, що така форма організації страхового бізнесу додасть лояльності та демократичності страховикам та приверне увагу споживачів страхових послуг. Перевага кооперативної форми страхування ризиків обумовлена тим, що кошти, які спрямовуються на формування страхових внесків, залишаються у власності сільськогосподарських підприємницьких структур. Використовуватися вони можуть як на відшкодування збитків поточного року, так і формування резервів для виплат в особливо несприятливі періоди.

Аналіз ресурсного забезпечення діяльності фермерських господарств засвідчив, що процес становлення й розвитку фермерства у Дніпропетровській області характеризується позитивною тенденцією до збільшення площі використовуваних сільськогосподарських угідь й чисельності працюючих із розрахунку на одне господарство, що свідчить про певне укрупнення фермерських господарств. Характерною особливістю ризикозахищеності фермерських господарств є підвищення цінової

конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, яка зумовлена зростаючим техніко-технологічним їх забезпеченням та більш ефективним використанням виробничо-ресурсного потенціалу.

Вважаємо, що значна кількість похідних ризику, серед яких «ризик зниження урожайності», «ризик збільшення витрат господарської діяльності», «ризик втрати рентабельності», «ризик втрати ділової активності», «ризик неплатоспроможності» – це лише фактори, які зумовлюють ймовірність сукупного ризику. Усі вини повинні інтегруватися в єдину системну оцінку рівня ризикозахищеності діяльності фермерських господарств. За результатами сценарного аналізу когнітивного моделювання багатofакторного ризику діяльності фермерських господарств з виокремленням цільових факторів, факторів-важелів та факторів-індикаторів встановлено, що пріоритетним напрямом державної політики стосовного даного сегменту аграрного виробництва є нормативно-правове забезпечення умов діяльності фермерських господарств та перетворення галузі в інвестиційно привабливий сектор економіки, який орієнтований на швидку віддачу. Це сприятиме стимулюванню активної частини населення до самореалізації в малому аграрному бізнесі та уповільненню процесу занепаду сільських територій.

Розроблено інтегральний показник оцінки поточного стану ризикозахищеності діяльності фермерських господарств на основі середнього геометричного показника узагальнених індексів фінансової, виробничої, управлінської та інвестиційної його складових. Відповідно до розрахунків ФГ «Скорук М.А.» має високий рівень ризикозахищеності: усі його структурні складові за період дослідження переважають еталонні значення, що свідчить про високий рівень ресурсного забезпечення виробничої діяльності підприємства та її економічної ефективності. Результати діяльності ФГ «Вікторія» формують розрахункове значення інтегрального показника у зоні високого рівня ризикозахищеності його діяльності. Часткові показники структурних складових ризикозахищеності ФГ «Руслана» дуже

близькі до еталонної їх межі, а показники інвестиційної складової навіть перевищують еталонні значення. ФГ «Тандем-агро» має низький рівень фінансової спроможності та інвестиційного потенціалу, що істотно підвищує коефіцієнт фінансового ризику та знижує рентабельність авансованого капіталу.

З метою підвищення ризикозахищеності фермерського господарства пропонується впровадити проект диверсифікації виробництва з розвитку вівчарства. В Україні ця складова галузі тваринництва завжди була невід'ємною частиною економіки, що забезпечує його потреби в специфічних видах сировини і продуктах харчування та обумовлено соціально-економічними і національними її особливостями. Запропоновано два варіанти реалізації інвестиційного проекту: «розвиток» – старт з 300 голів з подальшим нарощуванням поголів'я; «розвиток + купівля» – старт з 300 голів з подальшою купівлею 1500 голів (по 500 за три роки). Більш високу ефективність проекту «розвиток + купівля» підтверджує розрахунок показників ефективності інвестиційного проектування та дисконтованих грошових потоків.

Ключові слова: агрострахування, ефективність, кооперація, підприємництво, ресурси, ризик, ризикозахищеність, ризик-менеджмент, фермерське господарство.

ANNOTATION

R. Holovko. Ensuring risk protection of farms. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation for the degree of scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 051 - Economics. – Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, 2021.

The dissertation is devoted to scientific and practical issues of ensuring the risk protection of farms.

The study of the modern paradigm of risk theory revealed the content of the category "enterprise risk protection" as a set of organizational and economic measures to influence the strategic subsystems of its activities: financial (asset status, which guarantees it constant solvency), investment (selection and assessment of forecasting the investment attractiveness of potential investment objects), production (reduction of unit costs of products and services) and management (logically consistent system of actions aimed at implementation of strategic goals), which ensure the ability of the enterprise to prevent and minimize losses due to risky situations, rational structure of production and the realization of competitive advantages. These subsystems of risk protection provide an opportunity comprehensively characterize the production and economic activities of farms, to draw conclusions about the efficiency of use of available resources and to identify reserves for improving the economic condition of the enterprise.

Argued that the risk farms are an integral and important part, which determines the efficiency of their business. The identified subsystems of risk protection (financial, investment, production, management) reflect the role of risk in the economic processes of the farm and allow carry out economic activities with the lowest costs. The introduction of a risk management system contributes to its effective operation and innovative areas of development.

The study of theoretical provisions of risk management of farms allowed to offer the author's classification of risk management methods: ways to solve the risk

(to avoid, leave or transfer probable risks); means of reducing the degree of risk (aimed at reducing the probability or amount of damage from the occurrence of risk); risk compensation methods (provide compensation for losses from the occurrence of risk). The use of these methods carried out at a certain stage of the management cycle, which is continuous, forming a comprehensive system of decision-making with feedback. Such a system ensures the most effective achievement of the purpose of the farm, as it allows you to adjust not only the methods of influencing risk, but also directly the objectives of risk management.

It established that the reasons for reducing the risk protection of agricultural producers (variability of income of agricultural enterprises, the duration of the production cycle in agriculture, lack of effective credit system and risk management system at the macroeconomic level) necessitate the objective distribution of responsibilities between stakeholders. One of the factors of stability of economic development of agricultural production and an effective tool for ensuring the risk protection of farms is agricultural insurance. Ukraine Agri-Insurance system is characterized by an imperfect legal framework, poor infrastructure, low levels of activity and the lack of effective interaction of individual infrastructure elements with each other and with the main actors of agricultural insurance and as a consequence - low volume of insurance services. Subsidized insurance products do not meet the needs of farmers, as well as opportunities for the insurance subsidies, insurance is still quite expensive.

We believe that the practical application of agricultural insurance as a method of risk management is effective only with the direct participation of the state, whose role can be manifested both in subsidizing insurance premiums and covering losses of farms. The economic essence of agricultural insurance, as a way to redistribute losses, can be realized not only on a commercial basis, but also on a cooperative basis, which will increase the effectiveness of risk management. Currently, insurance, as a method of risk management, is ineffective for farms, as insurance companies follow the rules of exceeding insurance premiums over payments. Greater extent, the needs of farms are met by state insurance of their

income, rather than harvest.

The necessity of transition of the insurance market to a new stage of development is substantiated: expansion of insurance cooperatives and mutual insurance companies. The basis of such forms of insurance companies is the principle of mutual assistance. Experience shows that this form of insurance business organization will add loyalty and democracy to insurers and attract the attention of consumers of insurance services. The advantage of the cooperative form of risk insurance is due to the fact that the funds allocated for the formation of insurance premiums remain the property of agricultural enterprises. They can be used both to compensate for losses of the current year, and the formation of reserves for payments in particularly unfavorable periods.

The analysis of resource provision of farms showed that the process of formation and development of farming in Dnipropetrovsk region characterized by a positive trend to increase the area of agricultural land used and the number of employees per farm, which indicates a certain consolidation of farms. A characteristic feature of the risk protection of farms is the increase in price competitiveness of agricultural products, which is due to the growing technical and technological support and more efficient use of production and resource potential.

We believe that a significant number of risk derivatives, including "risk of reduced crop capacity", "risk of increased economic costs", "risk of loss of profitability", "risk of loss of business activity", "insolvency risk" - these are just factors that determine the probability of aggregate risk. All of them should be integrated into a single systematic assessment of the level of risk protection of farms. According to the results of scenario analysis of cognitive modeling of multifactor risk of farms with the separation of target factors, levers and indicators, it is established that the priority of the state policy for this segment of agricultural production is regulatory support for farm conditions and transformation of the industry into investment attractive. a sector of the economy that is focused on rapid returns. This will help stimulate the active part of the population to self-realization in small agricultural business and slow down the decline of rural areas.

An integrated indicator for assessing the current state of risk protection of farms based on the geometric average of the generalized indices of its financial, production, management and investment components has been developed. According to the calculations of farm «Skoruk M. A.» has a high level of risk protection: all its structural components during the study period exceed the reference values, which indicates a high level of resource provision of production activities of the enterprise and its economic efficiency. The results of farm «Victoria» form the calculated value of the integrated indicator in the area of high level of risk protection of its activities. Partial indicators of the structural components of risk protection of farm «Ruslana» are very close to their reference limit, and the indicators of the investment component even exceed the reference values. Farm «Tandem-agro» has a low level of financial capacity and investment potential, which significantly increases the financial risk ratio and reduces the return on advanced capital.

In order to increase the risk protection of the farm, it is proposed to implement a project to diversify production for the development of sheep breeding. In Ukraine, this component of the livestock industry has always been an integral part of the economy, which meets its needs for specific types of raw materials and food and due to its socio-economic and national characteristics. Two variants of realization of the investment project are offered: "development" - start from 300 heads with the subsequent increase in a population; "Development + purchase" - start with 300 heads with the subsequent purchase of 1500 heads (500 for three years). Higher efficiency of the project "development + purchase" confirms the calculation of indicators of efficiency of investment design and discounted cash flows.

Key words: agricultural insurance, efficiency, cooperation, entrepreneurship, resources, risk, risk protection, risk management, farm.

Список публікацій здобувача

1. Головка Р.А. Види ризику аграрного підприємництва. *Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Мелітополь, 14-15 червня 2018 р.)*. Мелітополь, 2018. С. 71-73.

2. Головка Р.А. Теоретичні аспекти формування та розвитку фермерських господарств. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 108-110.

3. Головка Р.А. Чинники розвитку фермерського виробництва. *Perspectives of world science and education: Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. Pp. 42-45.

4. Головка Р.А. Розвиток фермерського виробництва на засадах кооперації. *Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Миколаїв, 12 жовтня 2019 р.)*. Миколаїв: «Університет «Україна», 2019. С. 71-74.

5. Головка Р.А. Фермерське господарство як форма підприємництва в аграрній сфері. *Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали VIII Міжнародної наук.-практ. конф. (Дніпро, 26-27 жовтня 2019 р.)*. Дніпро: ДДАЕУ, 2019. С. 112-114.

6. Головка Р.А. Види управління логістичною системою фермерського господарства. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Харків, 21 листопада 2019 р.)*. Харків: ХНАДУ, 2019. С. 144-148.

7. Головка Р.А. Роль кооперації у розвитку фермерського виробництва. *Економічне зростання та конкурентоспроможність національного*

господарства: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, 8-9 листопада 2019 р.). Львів: «Молодий вчений», 2019. С. 34-37.

8. Головка Р.А. Кооперація виробничо-господарської діяльності фермерських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 34-38.

9. Головка Р.А. Особливості ризику фермерського виробництва як форми підприємництва. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 117-122.

10. Головка Р.А. Особливості ризику фермерського виробництва. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Житомир, 23 березня 2020 р.). Житомир: «ДжіВіЕс», 2020. С. 66-67.

11. Vinichenko I, Holovko R. Formation and risk of farming. *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. 2020. № 2 (63). P. 3-12.

12. Головка Р.А. Формування ризик-менеджменту фермерських господарств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 236-240.

13. Головка Р.А. Формування ризику фермерського підприємництва. *Сучасні можливості забезпечення розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Ужгород, 21 березня 2020 р.). Ужгород: «Гельветика», 2020. С. 62-65.

14. Головка Р.А. Обґрунтування моделі страхового кооперативу в системі ризик-менеджменту фермерських господарств. *Агросвіт*. 2020. № 8. С. 130-135.

15. Holovko R. Cooperative farm business development principles. *Modern Science*. 2020. № 3. P. 132-138.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИКО-ЗАХИЩЕНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	22
1.1. Особливості підприємницької діяльності та ризико-захищеності в сільському господарстві	22
1.2. Теоретичні основи розподілу відповідальності між стейкхолдерами за ризики фермерського виробництва	41
1.3. Методичні підходи до оцінювання та управління ризиком діяльності фермерських господарств	54
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ РИЗИКОЗАХИЩЕНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	72
2.1. Моніторинг виробничо-господарської діяльності фермерських господарств	72
2.2. Агрострашування в системі ризикозахищеності фермерських господарств	83
2.3. Оцінка чинників ризикозахищеності діяльності фермерських господарств	97
Висновки до розділу 2	109
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РИЗИКОЗАХИЩЕНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	112
3.1. Розробка моделі страхового споживчого кооперативу в управлінні ризиком фермерських господарств	112
3.2. Удосконалення оцінки багатofакторного ризику діяльності фермерських господарств	131
3.3. Підвищення ризикозахищеності фермерських господарств на основі диверсифікації виробничої діяльності	149
Висновки до розділу 3	161
ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	169
ДОДАТКИ	187

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з ефективних форм господарювання на селі, важливим засобом вирішення продовольчих, економічних і соціальних проблем суспільства й сільських територій зокрема, є фермерські господарства. Подальший розвиток фермерства гарантує продовольчу безпеку держави, сприяє перетворенню аграрного сектора на високоефективний та конкурентоспроможний сектор економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках, формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності та створює надійне джерело бюджетних надходжень.

Але нестабільні умови господарювання в агропромисловому виробництві за недостатньо дієвих економічних механізмів і регуляторів, посилюють вплив на ефективність діяльності фермерських господарств таких процесів, як невизначеність та конкуренція, що призводить до появи кризових ситуацій. У постійних трансформаційних умовах, у яких перебувають фермерські господарства, значно зростає роль якісної оцінки ризиків їх діяльності. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження проблем формування та оцінки ризикозахищеності діяльності фермерських господарств і розробка практичних рекомендацій щодо її забезпечення. Основними завданнями при прийнятті господарських рішень є врахування ризику, управління ризиком, зведення його до прийнятних меж та мінімізація можливих негативних наслідків.

Системні дослідження теорії ризику та ризикозахищеності діяльності підприємств знайшли відображення у роботах таких відомих вітчизняних та іноземних науковців, як: Р. Анкофф, А. Альгін, І. Артищук, Р. Базел, Т. Бартон, В. Вітлінський, В. Гранатуров, Л. Донець, М. Карпунцов, Г. Клейнер, Л. Лігоненко, Ф. Найт, Л. Тепман, А. Шегда та ін.

Ґрунтовні дослідження з питань ризиковості аграрного виробництва проведено такими відомими вченими-економістами як: В. Андрійчук, Н. Васильєва, І. Вініченко, О. Гончаренко, І. Горго, С. Кальченко, Ю. Лупенко, П. Макаренко, Л. Мельник, Г. Павлова, П. Саблук, А. Череп, О. Скидан, О. Ульянченко та ін.

Незважаючи на значну кількість та різноплановість проведених досліджень зазначеної проблеми, недостатньо вивченими залишаються питання системного підходу до розуміння ризикозахищеності як комплексної економічної характеристики, ідентифікації методів ризик-менеджменту фермерських господарств, розробки пропозиції щодо інвестиційного проектування у процесі диверсифікації їх виробничої діяльності, оцінки факторів впливу на процес управління ризикозахищеністю фермерських господарств. Це зумовило необхідність проведення окремого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Дніпровського державного аграрно-економічного університету за темою «Розробити напрями формування конкурентоспроможного агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0115U007159), у межах якої автором обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств. Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретико-методичні основи ризикозахищеності діяльності фермерських господарств з виділенням її системоутворюючих складових;

- інтерпретувати зміст основних дефініцій категорії «ризикозахищеність підприємства» та сформулювати її авторське трактування;
- обґрунтувати концептуальні засади розподілу відповідальності між стейкхолдерами за ризики в сільському господарстві;
- розкрити теоретичні засади управління ризиком та на підставі цього ідентифікувати методи ризик-менеджменту фермерських господарств;
- виявити передумови і проблеми агрострахування в системі ризикозахищеності діяльності фермерських господарств;
- оцінити методичний інструментарій оцінки й прогнозування рівня ризикозахищеності діяльності фермерських господарств та надати пропозиції щодо його удосконалення;
- розробити механізм забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств на основі кооперативних форм страхування;
- надати пропозиції щодо підвищення рівня ризикозахищеності фермерських господарств із урахуванням диверсифікації їх виробничої діяльності.

Об'єктом дослідження є процес ризикозахищеності діяльності фермерських господарств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів реалізації організаційно-економічних напрямів формування ризикозахищеності діяльності фермерських господарств.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження є системний підхід та діалектичний метод пізнання, які застосовувалися для вивчення проблем реалізації організаційно-економічних напрямів забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств. У процесі вирішення поставлених завдань використано такі наукові методи й прийоми аналізу: *синтез, аналіз, індукція, дедукція* (для визначення сутності категорій «ризик», «виробничий ризик», «сільськогосподарський ризик», «ризикозахищеність»; узагальнення особливостей формування ризикозахищеності діяльності фермерських господарств); *метод порівняння*

статистичних даних (виявлення основних проблем та тенденцій розвитку фермерських господарств); *графічний метод* (наочне відображення отриманих результатів); *розрахунково-конструктивний* (прогнозування можливих варіантів розвитку економічних процесів з урахуванням зміни факторів впливу), *метод експертних оцінок* (визначення вагомості факторів впливу на процес забезпечення ризикозахищеності фермерських господарств), *економіко-математичні методи* (оцінка стану виробничої діяльності фермерських господарств, визначення рівня ризикозахищеності та прогнозування організаційно-економічних напрямів її підвищення), *абстрактно-логічний* (формулювання висновків, пропозицій) та інші загальнонаукові методи й економіко-статистичні прийоми.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Дніпропетровській області, дані статистичної звітності фермерських господарств Дніпропетровської області, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблеми дослідження, інформація з мережі *Internet*, результати власних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та практичних положень щодо забезпечення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств. Найбільш суттєві результати, які містять елементи наукової новизни та виносяться на захист, полягають у наступному:

удосконалено:

- теоретичні положення ризикозахищеності діяльності фермерських господарств, принциповою ознакою яких є виділення її системоутворюючих складових, зокрема: фінансова (стан активів господарства, що гарантує йому постійну платоспроможність); інвестиційна (вибір та оцінка прогнозування інвестиційної привабливості потенційних об'єктів інвестування); виробнича (зниження витрат на одиницю виробленої продукції та наданих

послуг); управлінська (логічно-послідовна система дій, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей господарства);

- концептуальні засади розподілу відповідальності між стейкхолдерами за ризики в сільському господарстві, які на відміну від традиційних підходів, враховують способи участі держави у покритті ризиків сільськогосподарського виробництва, переваги й недоліки світових моделей відшкодування збитків суб'єктів аграрного сектора економіки та особливості кооперативних і комерційних форм страхування;
- аналітико-математичній інструментарій оцінки та прогнозування рівня ризикозахищеності фермерських господарств, який доповнено сценарним аналізом когнітивного моделювання багатofакторного ризику їх діяльності з виокремленням цільових факторів, факторів-важелів та факторів-індикаторів;

дістали подальшого розвитку:

- трактування категоріального змісту поняття «ризикозахищеність підприємства», під яким, на відміну від існуючих визначень, запропоновано розглядати сукупність організаційно-економічних заходів впливу на стратегічні підсистеми діяльності підприємства (фінансову, інвестиційну, виробничу та управлінську), які забезпечують здатність підприємства до запобігання та мінімізації втрат внаслідок настання ризикових ситуацій, раціональну структуру виробництва, реалізацію конкурентних переваг, збалансований процес його функціонування та розширене відтворення;
- теоретичні положення управління ризиком діяльності фермерських господарств, принциповою ознакою яких є авторська класифікація методів ризик-менеджменту: способи усунення ризику (дозволяють уникнути, залишити або передати ймовірні ризики); засоби зниження ступеня ризику (спрямовані на зменшення ймовірності або розміру збитку від настання ризику); методи компенсації ризику (забезпечують відшкодування втрат від настання ризику);

- ідентифікація проблем агрострахування в системі ризикозахищеності фермерських господарств, найвагомішими серед яких є недосконала нормативно-правова база; висока вартість страхових послуг; невеликий набір страхових продуктів; *страхові послуги в сільськогосподарській сфері є непрозорими та складними у використанні; страхові компанії не враховують індивідуальний ризик фермерських господарств;*
- розробка моделі страхового споживчого кооперативу, яка формалізує процес зростання рівня ризикозахищеності діяльності фермерських господарств у результаті перерозподілу ризику як у просторі, так і часі; диференціацію страхових тарифів залежно від рівня ризику вирощування зернових культур та переваг кооперативних форм страхування;
- пропозиції щодо диверсифікації виробничої діяльності фермерських господарств, які ґрунтуються на застосуванні методів інвестиційного проектування, дисконтуванні грошових потоків, передбачають мінімізацію інвестиційних витрат та враховують варіанти реалізації інвестиційного проекту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх прикладного застосування з метою надання пропозицій щодо підвищення рівня ризикозахищеності діяльності фермерських господарств. Основні теоретичні положення, що викладені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які використано та впроваджено в практику управління й господарювання.

Пропозиції щодо обґрунтування регіональних програм підвищення рівня ризикозахищеності фермерських господарств використано Департаментом економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 147/0/11-17 від 17.08.2020 р.). Рекомендації та пропозиції автора щодо оцінювання ризикозахищеності діяльності фермерських господарств з виокремленням її системоутворюючих складових використано ФГ «Скорук М.А.» (довідка № 07-19 від

08.09.2020р.). Рекомендації автора щодо інвестиційного проектування у процесі диверсифікації виробничої діяльності фермерських господарств впроваджено ФГ «Вікторія» (довідка № 8-17/03 від 21.09.2020 р.). Основні теоретичні положення й результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Дніпровського державного аграрно-економічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Обґрунтування господарських рішень», «Економіка підприємства», «Конкурентоспроможність підприємства», «Потенціал і розвиток підприємства», «Економічна діагностика», «Стратегічне управління бізнесом» (довідка № 137-8/20 від 08.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом творчого наукового пошуку автора. Викладені в ній наукові положення, висновки і рекомендації отримані й аргументовані безпосередньо автором. Із наукових праць опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, що є результатом особистих розробок автора.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати та висновки наукових досліджень апробовано у доповідях та обговорено на таких науково-практичних конференціях:

- міжнародних: «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування» (Мелітополь, 2018 р.), «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (Дніпро, 2019 р.), «Perspectives of world science and education» (Osaka, 2019.), «Економічне зростання та конкурентоспроможність національного господарства» (Львів, 2019 р.), «Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах» (Житомир, 2019 р.), «Сучасні можливості забезпечення розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу» (Ужгород, 2020 р.);

- всеукраїнських: «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України» (Харків, 2019 р.), «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств»

(Дніпро, 2019, 2020 рр.), «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (Миколаїв, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 15 наукових працях загальним обсягом 4,17 друк. арк., у т.ч. 5 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз (2,17 друк. арк.), 2 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 8 – у інших наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (217 найменувань), додатків. Основний зміст роботи викладений на 168 сторінках, містить 40 таблиць і 16 рисунків.

